

Захар'єв В.А. / із Ватралів/

НОВІ ДЖЕРЕЛА З ДАХМО ПРО МАРХОЦЬКИХ ТА ЇХНІХ СУСІДІВ

У статті йдеться про нові джерела ДАХМО про реформатора відносин в українських селах кінця XVIII-першої чверті XIX ст. подільського поміщика-землевладельця Ігнація Сцібор Мархоцького, котрий мав унікальний досвід успішної децентралізації в рамках Речі Посполитої і Російської імперії, та його оточення.

Ключові слова: Україна, Поділля, Миньковецька держава, Ігнацій Сцібор Мархоцький, децентралізація влади, реформи, розкріпачення.

Останнім часом з розвитком демократизації архіви стають доступнішими. Зокрема, і Державний архів Хмельницької області. Відтак до рук дослідників потрапляють нові документи з життя та діяльності поки що неналежно вшанованого реформатора відносин між пануючим класом і простим людом, феноменальної особистості XVIII-XIX ст.ст., Ігнація Сцібор Мархоцького.

На початку 1804 р. у селах свого землевладіння на Поділлі, Київщині та Одещині він відмінив панщину, що тривало аж до його смерті у 1827 році, чим на 57 років випередив відому реформу російського царя Олександра II. Цим та іншими нововведеннями Ігнацій Сцібор Мархоцький став цікавим, а заодно і небезпечним, для верхівки тогочасного напівфеодального суспільства краю. Тому реакція на існування «Миньковецької держави» і Руффіполісу, як і ідеології графа-реформатора була різноманітною, тобто, діаметрально протилежною. Це показують вивчені автором дослідження та белетристика XIX-го, XX-го в навіть XXI-го століть.

Якщо у польських енциклопедіях та довідкових виданнях XIX-початку XX ст.ст., W.Marczyński [1, s. 263-264], K.Niesiecki [2, s. 543-544], J.Bartoszewicz [3, s. 966-968;], «Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. VI», [4, s. 9-12], «Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda. T.8» [5, s. 546], і навіть російському «Приходы и церкви Подольской епархии. Вып.9» [6, с.410-973], а також A.Boniecki [7, s. 301-303], [8], S.Uruski [9, s. 207-210], A.Urbański [10, s. 13-14] – про нього йшлося більш-менш нейтрально, то російські священники М.Сімашкевич [11, с. 399-403], Ю.Лотоцький [12, с. 288-289,

296], А. Г. [13, с. 35-76], О.Л. [14, с. 78-98] і белетристи А.Копилов [15, с.175-195, 85-119], Є.Євтіхєєв [16, с. 34-52], і польський автор S.W.Groza [17, s. 7-130, 3-107] розглядали його ініціативи під кутом дивацтва, як того хотіло чиновництво та церковники, сфери впливу яких безпосередньо торкалися реформи І.Мархоцького.

Як на реформатора дивилися на нього поляки A.Przezdziecki [18, с.69-75], F.Kowalski [19], B.Szaszor [20, s. 359-389], Dr. Antoni J. [21], M.Dubieckie [22, с. 120-139], росіянин М. Довнар-Запольский [23, с.186-187; с.24], упорядники статті у «Киевской старине» «Печатное дело в Малороссии в начале XIX ст.» [25].

З отриманням Польщею незалежності 1918 р. та появою нових газет імена батька та сина Мархоцьких стали стабільніше з'являтися у енциклопедіях, журналах, газетах. Щоправда, як у позитивних [26, s.195-202], так і негативних [27, s.5; 28, s.4; 29; 30, s.3; 31; 32] барвах.

Продовжилася це і навіть тоді, коли Польща стала соціалістичною. Зокрема, 1974 р. інформацію про І.Мархоцького вміщено у «Польський біографічний словник» [33, s.550-553], 1996 р. – в книгу Р.Афтанази про резиденції на пограниччях Речі Посполитої [34, s.255-268].

1957 р. тижневик «Wiadomosci» у Великобританії опублікував статтю С.Вільги про польських реформаторів, де серед них згадано І.Мархоцького [35].

Торкалися окремих аспектів діяльності І.Мархоцького і українські емігранти. Наприклад, Іван Огієнко вказав на його здобутки у друкарстві [36].

Натомість, син пропінатійного чиновника з с.Тимків, яке за часів І.Мархоцького входило до

«Миньковецької державки», В.Гарба, будучи налаштованим проти всього польського, у своїх спогадах, що видані в Канаді 1968 року, поперефлутовував факти і фігурантів подій, чим створив тенденційно-негативний опис графа і ввів у оману українську діаспору за океаном. [37].

У 90-их роках ХХ- на початку ХХІ ст.ст. як одну з небагатьох передтеч позитивних випадків агрореформ реформ у Російській імперії «Миньковецьку державу» згадував у своїх роботах європейський дослідник Д.Бовуа. Книги «Шляхтич, кріпак і ревизор (Польська шляхта між царизмом і українськими масами. 1831-1863) [38]», «Битва за землю в Україні 1863-1914 (Поляки в соціо-етнічних конфліктах)» [39], «Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793-1830 рр.» [40], згодом були перекладені українською мовою З. Борисюк, а «Гордиев узел Российской империи. Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793-1914)». [41] російською мовою і стали доступними читачам України, однак не були відомі широкому загалу на Поділлі, де проводив свій експеримент І.Мархоцький.

Натомість в Радянській Україні унікальний випадок з І.Мархоцьким та його реформами не цікавили науку, і незаслужено або спеціально ігнорувалися. До Другої світової війни вийшли лише дві публікації про І.Мархоцького. Але вони не стосувалися його нововведень. 1923 р. молодий дослідник М.Суслопарів з Кам'янця-Подільського торкнувся друкарства у Миньковецькій державі [42]. 1926 р., одеський етнограф та фольклорист К.Копержинський, до речі, уродженець сусіднього Миньківцям села Глібов Новоушицького району у книзі «Обжинки» розповів про одну з головних традицій Миньковецької держави І.Мархоцького т.зв. Свято Церери [43, с.29-59]. Лише через півстоліття, а саме, 1974 р. про Мархоцького побічно згадав у своїй праці дослідник друкарства О.Мацюк (Львів) [44, с.51].

Водночас навіть за цензури «совітів» про цю колоритну особу не могли не написати у своїх творах письменники. Серед них В.Боцяновський [45].

В останні роки радянщини – у середині 80-их років ХХ стол., І.Мархоцький з подачі уродженця с.Миньківці журналіста і поета,

В.Грошка мимоволі потрапив на очі подільському письменнику Б.Грищуку, який збирав цікаві історії для своєї книги «Поділля – колиско і доле» [46, с. 17-22, 79-106]. У 1990 р. посильний внесок у мархоцькіану вніс заступник редактора дунаєвської районної газети В.Сутковецький. Він видав книгу «Віск і криця» [47]. А згодом – у 1994 р. – її продовження «Таємниця старого майстра» [48]. Хоча обидві збірки, в основному, презентують оповідання про його родичів та знайомих, які мешкали у одному з сіл Миньковецької держави – Притулівці.

Початок науковому підходу до ролі І.Мархоцького і його реформаторського дітища «Миньковецької державки» стався лише після отримання Україною незалежності. У 1992 р. той же письменник Б.Грищук випустив брошуру «Граф Мархоцький і Миньковецька держава (Маловідомі сторінки історії Поділля 18-19 ст.)» [49]. Услід за ним дунаєвський бібліофіл С.Оліневич наступного року – черговою малоформатною брошуру «Миньковецька держава. Історичний нарис.» [50].

Першим науковцем, який звернув увагу на реформи Мархоцького у подільських селах над р.Ушицею, став викладач Кам'янець-Подільського педінституту В.Нечитайло, котрий проаналізував доступні на той час джерела та літературу і презентував їх 199 р. статтею «Аграрні відносини у «Миньковецькій державі» Ігнатія Мархоцького» в рамках конференції «Поляки на Поділлі» [51, с. 151-155].

У 2004 р. кам'янець-подільські краєзнавці Олександр і Петро Білі чимало приділили місця феномену «Миньковецької держави» у своїй книзі «Миньковеччина: історичний нарис» [52]. А нарік відомостей про І.Мархоцького, його діяльність та результати реформ додали київська архівістка Н.Черкаська [53, с. 84-108] і хмельницькі упорядники «описів Подільської губернії (1800-1819 рр.) Ю.Земський і В.Дячок [54].

Правових аспектів реформ торкнувся 2006 р. у статті «Миньковецька держава» та Ігнацій Мархоцький як її засновник» графа суддя-краєзнавець А.Степанюк [55, с. 305-326].

2007 р. вінницька дослідниця В.Колесник подала дані про І.Мархоцького у біографічному словнику про відомих поляків в історії Віннич-

чини. [56, с. 305-326], а відомий у світі дослідник В.Лукін вмістив у московському журналі «Лехайм» статтю «Граф Мархоцкий, государство Миньковецкое и еврейское книгопечатание на Украине» [57] і доповнений та уточнений її варіант «Евреи – подданные государства Миньковецкого (к истории еврейского книгопечатания на Украине)» 2009 р. [58, С.51-76].

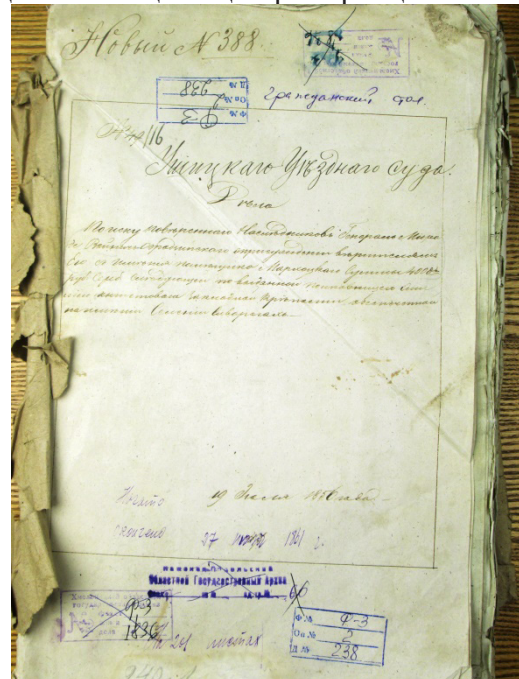
Під цим періодом мархоцькіани статтею «Граф Ігнатій Мархоцький у зарубіжній та українській історіографії ХІХ-поч. ХХІ ст.» [59, С.7-12] і повідомленням «Документи Державного архіву Хмельницької області як джерело дослідження Миньковецької держави» [60, с. 47-50] підвели ризику професор д.і.н. Л.Баженов і тодішній директор Державного архіву Хмельницької області к.і.н. П.Слободянюк.

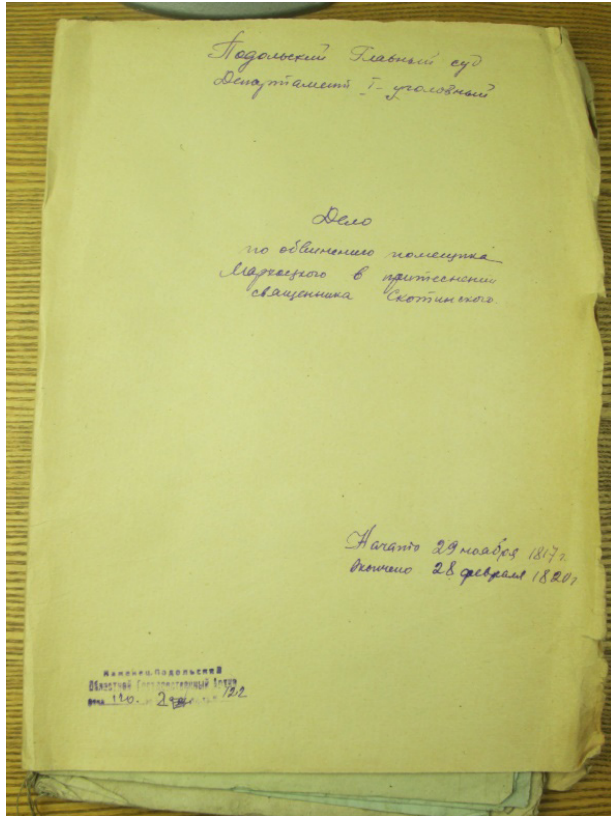
Серйозний методологічний підхід до його діяльності було започатковано лише після придбання у 2007 р. родиною Захар'євих у Миньківцях приміщення під Меморіальний музей графареформатора Ігнація Сцібор Мархоцького і втілення задуму на практиці. Зокрема, 2009 р. було створено Центр мархоцькознавства як філію Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті ім. І.Огієнка. Ним у 2009-2017 рр., видано 9 томів «Наукових записок Центру мархоцькознавства» [61-69], упорядником якого виступив директор музею і голова Центру В.Захар'єв. За цей час у «НЗЦМ» став авторитетним і шанованим у науковому середовищі збірником новітніх статей та повідомлень на конкретну тему і своєрідною хрестоматією мархоцькознавства, з оригіналами і перекладами українською мовою раніше опублікованих мемуарів, белетристичних творів, газетних публікацій та копій архівних документів, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в м. Києві, Відділі рукописів Львівської Національної Бібліотеки ім. В.Стефаника, Державному архіві Вінницької області /ДАВО/, Державному архіві Одеської області /ДАОО/ і Державному архіві Хмельницької області /ДАХМО/ – всього 217 назв. Вдалося залучити до співпраці 25 докторів та кандидатів наук та 15 краєзнавців. Зокрема, значимих та глибоких фахівців – доктора габітованого з Польщі Т.Цесельського, що

опублікував важливу статтю-зачин «На Поділлі і на Чорному морі – родина Сцібор-Мархоцьких» [70, с. 47-50], директора ЛНБ ім. І.Огієнка д.і.н. М.М. Романюка, котрий допоміг з копіями документів Мархоцьких із т.зв. Бібліотеки Оссолінських, архівісток і енциклопедисток, співробітниць Центрального державного історичного архіву України, м. Київ д.і.н. Н.Черкаської та Л.Сухих, відомого краєзнавця з Одеси А.Аргатюка та колишнього директора ДАОО В.Левчука, завдяки котрим широко розкрито діяльність Кароля Мархоцького та його нащадків з т.зв. «одеської» гілку роду, кандидата мистецтвознавства зі Львова М.Гарбузюк, столичних перекладачів В.Білоцерківського, П.Даниляка, їхніх подільських колег Л.Дзяндзіловську, Г.Черниш, а також майже два десятки музейників, журналістів та добродійників.

Цими та іншими авторами, спільно з автором ідеї і дослідження у співпраці з д.і.н. О.Григоренком було опубліковано у НЗЦМ та поза ним ще кілька десятків концептуальних наукових статей [71-75], газетних публікацій, телепередач на обласному і всеукраїнському рівнях.

Надійним джерелом інформації про І.Мархоцького та його «Миньковецьку державку» є ДАХМО. Особливо, плідною співпраця з цим закладом була за керівництва к.і.н. В.Байдич. Саме в ті роки вдалося переглянути сотні справ з періоду, коли на Поділлі жив і працював Ігнатій Сцібор Мархоцький.

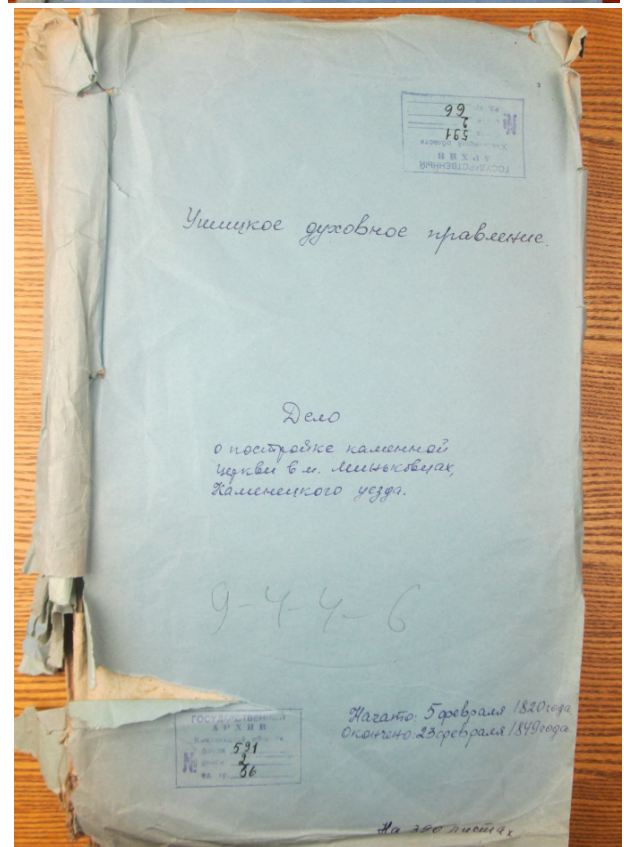
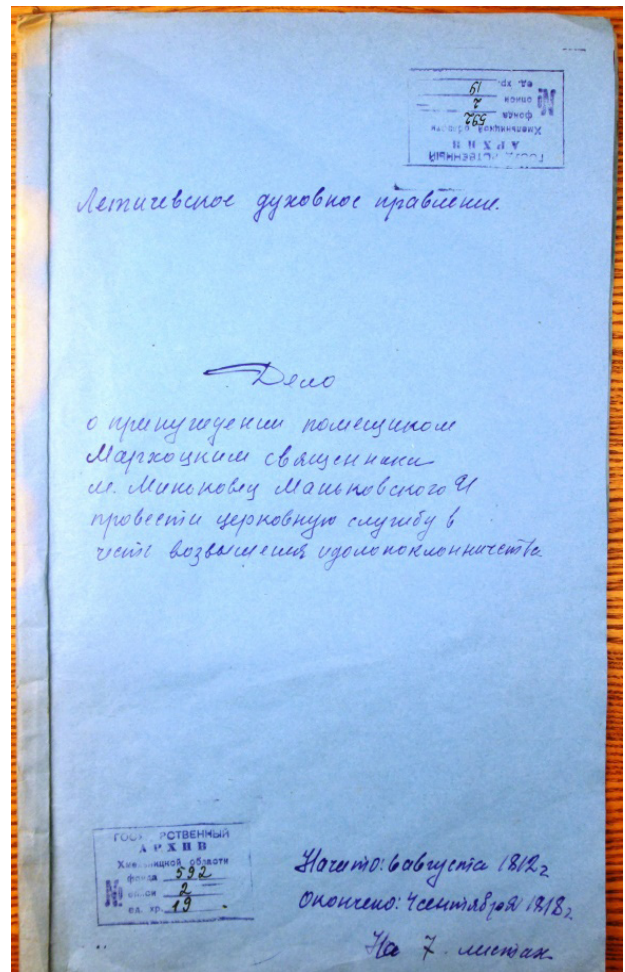

Зокрема, у «Полевом межевом журнале Ушицкого уезда Подольской губернии за 1805 год» маємо, відповідно, три розділи, що розповідають про розмежування земель колишнього Кучьського староства. Дійсний таємний радник Степан Федорович Стрекалов дарував своїй доньці Статській радниці Олені Дівовій. Там згадуються і сусіди Ігнацій Мархоцький з дружиною Євою Руффо та села Антонівка, Отроків, Тимків, які межували із землеволодіння С.Ф. Стрекалова [76, С. 15-19, 20-21 та 70-76].

Підтему мархоцькіани, що розкриває боротьбу місцевих католицьких та православних єпископів з І.Мархоцьким доповнюють ряд ново виявлених справ А саме, «Дело о принуждении помещиком Мархоцким священника м. Миньковец Маньковского И. провести церковную службу в честь идолопоклонничества», яку заведено 6 серпня 1812 р. у Летичівському духовному правлінні. Вияснення обставин події тривало понад 6 років і закрито 4 вересня 1818 р. [77].

Ще одну справу «Дело по обвинению помещика Мархоцкого в притеснении священника Скотинского» відкрито у Подільському головному суді 29 листопада 1817 р. і закрито 18 лютого 1820 р. [78].

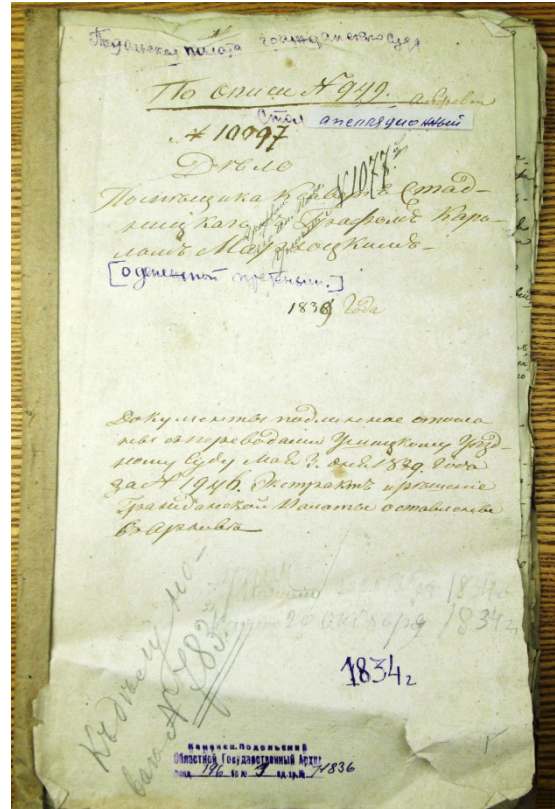

Зберігається у ДАХМО і справа з Ушицького повітового суду «Дело о нарушении помещиком Мархоцким религиозного обычая». /27 липня 1818 р.–25 березня 1819 р. [79].

У справі «Дело о разорении помещиком Мархоцким Антоновской и Кружковецкой церкви, тут же о постройке каменной церкви», яка сьогодні в ДАХМО носить назву «Дело о постройке каменной церкви в м. Миньковцах Каменецкого уезда» (назва повіту помилкова!), на 390 аркушах зібрано різноманітні документи, які стосуються як І.Мархоцького, так і сина Кароля Мархоцького. Справу відкрило 5 лютого 1820 р. Ушицьке духовне правління і закрило 23 лютого 1839 р. – після конфіскації у К.Мархоцького миньковецьких маєтностей і потрапляння його до Тобольська за участь у Першому польському повстанні 1830-31 рр. та змові Шимана Конарського [80].

У «Визитных описах костелов» за 1824 р. є дані про Миньковецьку парафіяльну капличку, якою опікувався І.Мархоцький. Вона належала тоді до Дунаєвецького парафіяльного костелу [81, с. 350-351].

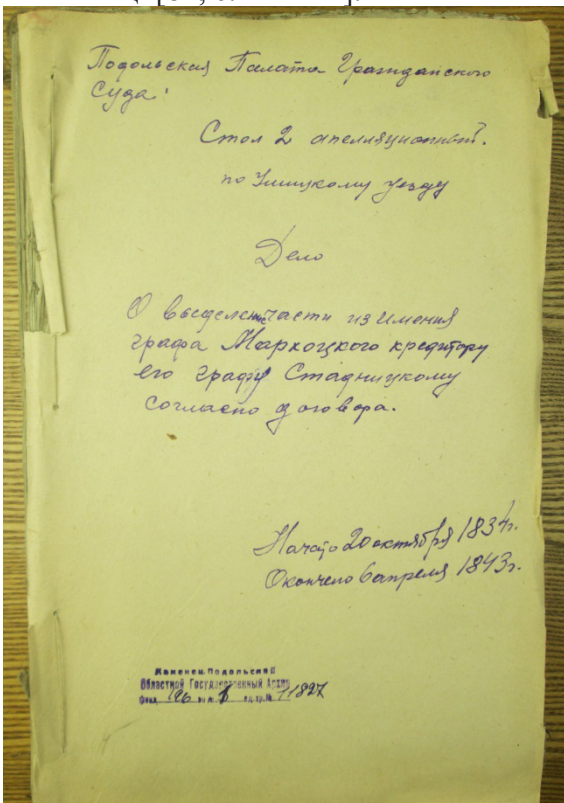
У «Визитных описах костелов» за 1826 р. у візиті про Дунаєвецький парафіяльний костел уточнено, що йому належить каплиця у містечку Миньківці [82, с.222-224].

У справі «О составлении плана на церковные земли м. Миньковец, сел Антоновка и Крушковцы Ушицкого уезда», читаємо, що станом на 28 червня 1838 р. Кароль Мархоцький був: «граф Мархоцкий взят ныне в г.Киев по прикосновенности якобы к тайному обществу» [83, с. 2].

На 3 стор. відкритої 1847 р. у Подільській губернській креслярні справи «О наделении земли графу Стадницкому из имения Карла Мархоцкого участвовавшего в революционном движении» повідомлено, що «решением Государственного Совета Вышочайше Конфирмованным 14 мая 1845 года присуждено... Графу Стадницкому от заговорщика Карла Мархоцкого... из Миньковецкого оменья С.Отроков, Старики, Тымков, Антоновку и Кружковцы...» Крім того на стор. 6 уточнено: «Отроковское имение: Отроков, Антоновка, Кружковцы, Старик, Тимков, и приселки Баранова и Зацисья 4978 дес. 624 саж... 14 мая 1845 г. отошло за долги» [84, с. 3, 6].

17 грудня 1862 р. у тій же Подільській губернській креслярні заведено справу «По определению Подольского губернского управления от 14 декабря за №10248 о восстановлении границы между принадлежащем казне се-

лению Притулии и частным именем Отроков землям» на 17 стор. повідомляється наступне: «поселение Притулия Мурованая признана подлежащею возврату помещику Карлу Мархоцкому на основании Высочайшего Указа от 6 декабря 1862 года об освобождении от конфискаций имений, не поступивших до того времени в казну...». Справу закрито 5 червня 1865 р. [85].

Збереглися у ДАХМО і дві сприви про сусідів-воріженьків Мархоцьких Стадницьких, а саме: «Дело о рассмотрении инвентаря дд. Антоновка и Крушковцы Ушицкого уезда поме-

щика Стадницкого» Подільського губернського комітету з розгляду та склад інвентарів на поміщицькі землі та маєтки та «Дело о рассмотрении инвентаря сс. Отроковцы, Тымковцы, и дд. Старики и Барановцы Ушицкого уезда помещика Стадницкого» Подільського губернського комітету з розгляду та склад інвентарів на поміщицькі землі та маєтки [86, 87].

За повідомленнями працівників архіву, це далеко не всі документи про рід Мархоцьких, його землеволодіння і події пов'язані з представниками роду, якими володіє установа. Пошуки продовжуються.

Література і Джерела:

1. Marczyński W. Statystyczne, topograficzne historyczne opisanie gubernii Podolskiej. – Wilno, 1820. – S. 263-264.
2. Niesiecki K. Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – Т. VI. – S. 543-544.
3. Bartoszewicz J. Marchocki Ignacy // Encyklopedia Powszechna Polska. – Т. XVII. – Warszawa, 1864. – S. 966-968.
4. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Т. VI. – Warszawa, 1885. – S. 448-450. (Витяг. Переклад П.Даниляка) // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 2. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 9-12.
5. Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda. – Т. 8. – Warszawa, 1900. – S. 546.
6. Приходы и церкви Подольской епархии. Под редакцией священника Евфимия Сецинского // Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. – Вып. 9. – Каменец-Подольский, 1901. – С. 410-973.
7. Boniecki A. Herbarz Polski. – Т. XIV. – Warszawa, 1911. – S. 301-303.
8. Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana, seria I, tom 35-36. – Warszawa, 1911. – S. 426-428.
9. Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. – Т. 10. – Warszawa, 1913. – S. 207-210.
10. Urbański A. Memento kresowe. – Warszawa, 1929. – S. 13-14.
11. Симашкевич М. Римское католичество на Подолии. Кам.-Подольский, 1872. – С. 399-402.
12. Лотоцкий Ю. Воспоминания // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Т. XI. – Каменец-Подольский, 1911. – С. 288-289, 296.
13. А.Г. «Борьба местной епархиальной власти с языческим чествованием древней богини Цереры» / «Прибавления к «Подольским Епархиальным Ведомостям», № №33-43, 1889 года) // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 2. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 35-76.
14. О.Л. Праздник Цереры (Из воспоминаний польского шляхтича о событиях в Юго-Западном крае 1819-1824 гг. // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 5. – Хмельницький, 2013. – С. 78-98.
15. Копылов А. Миньковецкое государство. Исторический очерк // Русский вестник. – СПб, 1895. – № 1. – С. 175-195; № 5. – С. 85-119.
16. Евтихийев Е. Миньковецкое государство // Новое слово. – № 3. – 1913. – С. 34-52.
17. Groza S.W. Grabia Scibor na Ostrowcu. Powiesc z pierwszych lat wieku XIX. Czesc I-II. – Warszawa, 1848. – S. 7-130, 3-107.
18. Przedziecki A. Uszykie jary // Podole, Wołyń, Ukraina. – Wilno, 1841. – Т. 2. – S. 69-75.
19. Kowalski F. Wspomnienia. Pamietnik Franciszka Kowalskiego. Tom 2. – Kijów: Nakładem Leona Idzikowskiego, 1859. – S. 50-54. Ковальський Ф. Спогади. Щоденник. – К., 1859. – Т. 2. (Витяги. Переклад П.Даниляка) // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 3. – Хмельницький, 2011. – С. 89-104.
20. Szaszor Bozydar. Ignacy hr. Ścibor Marchocki. Opowiadanie [Wspomnienia z pierwszej éwierci XIX w.]. – Przegląd Europejski, 1863, R 1. Т. IV. – S. 359-389.
21. Dr. Antoni J. Grabia Redux // Opowiadania. Seria czwarta. Т. II. – Warszawa, 1884. – S. 3-75. // Антоній Юзеф Ролле. Граф Редукс / Переклад з польської мови В. Ганущака. – Дрогобич, 2008. – 81 с.
22. Dubieckie Maryan. Przymierze dziedzica z poddanymi rolnikami // Archiwum do dziejow literatury i oswiaty w Polsce. – Krakow, 1914. – S. 1-32 // Дубецький М. Спілка спадкоємця з підданими землеробами. Переклад з польської Г. Черниш // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 6. – Хмельницький, 2014. – С. 120-139.
23. Довнар-Запольский М. Из истории общественных течений в России. Статьи М. В. Довнар-Запольского. – К., 1905. – С. 186-187; Довнар-Запольский М. Страницы из истории крепостного права в XVIII-XIX вв. – М., 1906. – С. 24.
24. Копержинський К. Обжинки. – Одеса, 1926. – С. 29-59.

25. Печатное дело в Малороссии в начале XIX ст. //Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. Год девятнадцатый. – Том LXX. Сентябрь. – К., 1900. – С.88.
26. *Jankowski Wl.* Kaplan Cerery na Podolu//Filomata, 1929, t.10. – S.195-202.
27. Manja wielkosci. Ksianze udzelni, wladse s pan na... kilku wloskach // Gazeta Bydgoska, 1923, № 247. – S. 5.
28. Ze swiata. Z galereji naszych dziwakow // Rozwoj, 1924, №170. – S. 4.
29. Panstwo polskiego wladyki. Pzady weselogo dziwaka // Echo wieczorne, 1928, №71.
30. Ciekawa karta zamierzchlej przeszlosci // Nowj Kurjer, 1928, №90. – S. 3.
31. Osobliwy dziwak // Gazeta Wagrowiecka, 1930, №38.
32. *I.G.M.* Awanturnicy i oryginaly przeszlosci. Pan na Minkowcach // Zycie, 1931, 24 maja // Dodatek do Nr.138 «Glosu Narodu».
33. Polski Słownik Biograficzny.– T.19. – Wrocław, 1974. – S. 550-553.
34. *Aftanazy R.* Dzieje rezydencje na dawnich kresach Rzeczypospolitej. – T. IX. – Warszawa, 1996. S. 255-265.
35. *Zofia Wilga.* «Pan Podstoli» urzeczywistniany przez wspolcznych. Minkowce // Wiadomosci. /Tygodnik. – Londyn, 1957, №43. – S.2.
36. *Огієнко І.* Історія українського друкарства. Т. 1: Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV-XVIII вв. – Львів: Видавництво НТШ, 1925. Передрук: Огієнко І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. – Либідь, 1994. – 448 с.
37. *Гарба Василь.* Крулевство Миньковецьке // Нові дні. – Торонто, 1968, вересень-жовтень. –С.3-7.
38. *Бовуа Д.* Шляхтич, кріпак і ревізор (Польська шляхта між царизмом і українськими масами. 1831-1863), /Переклад з французької Зої Борисюк. / – Київ: ІНТЕЛ, 1996. – 416 с.
39. *Бовуа Д.* Битва за землю в Україні 1863-1914 (Поляки в соціо-етнічних конфліктах). /Переклад на українську Зої Борисюк/. – Київ: Критика, 1998. – 336 с.
40. *Бовуа Д.* Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793-1830 рр. /З французької переклала Зоя Борисюк./ – Львів: Кальварія, 2007. – 296 с.
41. *Бовуа Д.* Гордиев узел Российской империи. Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793-1914). – Москва: Новое литературное обозрение, 2011. –1008 с.
42. *Суслопарів М.* Друкарні Поділля. Історична замітка // Бібліологічні вісті, 1923, № 4, шп. 110.
43. *Копержинський К.* Обжинки. – Одеса, 1926. – С.29-59.
44. *Мацюк О.* Папір та філіграні на українських землях (XVI-XX ст.). – Київ, 1974. – С. 51.
45. *Боцяновський В.* О Вольтере, графе Сциборе Мархоцком и разбойнике Миките// Мир приключений, №11, 1927. – С. 27-35.
46. *Грищук Б.* Поділля – колиско і доле. Роман. – Львів, 1988. – С. 17-22, 79-106.
47. *Сутковецький В.* Віск і криця. – Хмельницький, 1990. – 68 с.
48. *Сутковецький В.* Таємниця старого майстра. – Хмельницький, 1994. – 70 с.
49. *Грищук Б.* Граф Мархоцький і Миньковецька держава (Маловідомі сторінки історії Поділля 18-19 ст.). – Хмельницький, 1992. – 32 с
50. *Оліневич С.* Миньковецька держава. Історичний нарис. – Дунаївці, 1993. – 70 с.
51. *Нечитайло В.* Аграрні відносини у «Миньковецькій державі» Ігнатія Мархоцького //Поляки на Поділлі. – Хмельницький, 1999. – С.151-155.
52. *Білий О. П., Білий П. А.* Миньковеччина: історичний нарис. – Кам'янець-Подільський, 2004. – 160 с.
53. *Черкаська Н.* Доля Печерського архіву Потоцьких // Пам'ятки: археографічний щорічник / Держархів України; УНДІАСД. – К., 2005. – Т. 5. – С. 84-108.
54. *Описи Подільської губернії (1800-1819 рр.)*/Упоряд. Ю.С.Земський, В.В.Дячок. – Хмельницький, 2005. – 106 с.
55. *Степанюк Анатолій.* «Миньковецька держава» та Ігнатій Мархоцький як її засновник //Господарський (арбітражний) суд Хмельницької області: історико-правові нариси, портрети. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 305-326.
56. *Колесник В.* Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник. – Вінниця, 2007. – С.404-408.
57. *Лукин В.* Граф Мархоцкий, государство Миньковецкое и еврейское книгопечатание на Украине // Лехаим. – Москва, 2007. – №9(185), Сентябрь. – С.311. – Режим доступу: [http:// www/lechaim.ru/ARHIV/185/lukin.htm](http://www/lechaim.ru/ARHIV/185/lukin.htm).
58. *Лукин В.* Евреи – подданные государства Миньковецкого (к истории еврейского книгопечатания на Украине) // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.1. – Миньківці на Ушиці, 2009. – С. 51-76.
59. *Баженов Л.* Граф Ігнатій Мархоцький у зарубіжній та українській історіографії XIX-поч. XXI ст.//Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 1. – Хмельницький, 2009. – С.7-12.:
60. *Слободянюк П.* Документи Державного архіву Хмельницької області як джерело дослідження Миньковецької держави // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т. 1. – Хмельницький, 2009. – С. 47-50.
61. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.І. – Хмельницький, 2009. – 108 с.
62. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.2. – Івано-Франківськ, 2010. – 148 с.
63. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.3. – Хмельницький, 2011. – 240 с.
64. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.4. – Хмельницький, 2013. – 132 с.

65. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.5. – Хмельницький, 2013. – 204 с.
66. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.6. – Хмельницький, 2014. – 274 с.;
67. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.7. – Хмельницький, 2015. – 192 с.
68. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.8. – Хмельницький, 2016. – 288 с.
69. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.9. – Хмельницький, 2017. – 208 с.
70. *Цесельський Т.* На Поділлі і на Чорному морі – родина Сцібор-Мархоцьких // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.3. – Хмельницький, 2011. – С. 16-36.
71. *Сухих Л. Черкаська Н.* Документи з архіву Сцібор-Мархоцьких у Центральному державному історичному архіві України, м. Київ // Наукові записки Центру Мархоцькознавства / упоряд. В. А. Захар'єв. – Хмельницький, 2011. – Т. 3. – С. 9-15.
72. *Сухих Л.* Пам'ятки: археографічний щорічник/ Державна архівна служба України, УНДІАСД; редкол.: Ч.Г.Кулешов (гол.ред.) [та ін.] – Київ, 2015. – Т.15/17. – С.136-168.
73. *Аргатюк С.* Кароль Сцібор Мархоцький // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Т.4. – Хмельницький, 2013. – С. 29-48.
74. *Гарбузюк М* Перші постанови «Гамлета» В. Шекспіра на території України (кінець XVIII – початок XIX ст.). – Наукові записки Центру мархоцькознавства /упоряд. В. А. Захар'єв. – Миньківці на Ушиці; Івано-Франківськ: Грань, 2010. – Т. 2. – С. 85-108; *Гарбузюк М.* Ігнацій Сцибор Мархоцький як прототип одного з героїв опери «Сирена з Дністра» Я. Н. Камінського (1814) (гіпотеза на маргінесах історії польського театру у Львові). – Наукові записки Центру мархоцькознавства /упоряд. В. А. Захар'єв. – Миньківці на Ушиці, Хмельницький: Заколотний, 2011. – Т. 3. – С. 123-138.
75. *Баженов Л.* Життя і діяльність графа Ігнація Мархоцького в українській і польській художній літературі та історіографії XIX - початку XXI ст.//Україна – Європа – Світ: міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 241-247; *Захар'єв В.* Кароль Сцібор Мархоцький: гідний син батька-реформатора //Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2013.– Т.20. – С. 153-163; *Григоренко О.П., Захар'єв В.А.* Подільський просвітитель, філантроп і реформатор другої половини XVIII - першої чверті XIX ст. Ігнацій Мархоцький// Історія, культура та освіта: християнський вимір. Збірник наукових праць. – Випуск 3. – Хмельницький, 2014. – С.94-105; *Григоренко Олександр, Захар'єв Володимир.* Реформатор Ігнацій Сцібор Мархоцький та його однодумці в історії Поділля і Південно-Східної Волині // Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України. Науковий вісник з проблем регіональної історії та пам'яткознавства. – 1'2014. – Ч.1. – Хмельницький, 2014. – С.438-448; *Григоренко Олександр, Захар'єв Володимир.* Власник подільських маєтків Миньківці, Отроків, Притулія, Побійна Ігнацій Мархоцький – фундатор медицини, шкільництва та культури Миньковецької держави // Маєток. Науково-краєзнавчий збірник Державного історико-культурного заповідника «Самчики». – Самчики, 2015. – С.363-383.
76. Державний архів Хмельницької області (ДАХМО). – Ф.115. Оп.1. Спр. 2007.
77. ДАХМО. – Ф.592. Оп.2. Спр.19.
78. ДАХМО. – Ф.120. Оп.2. Спр.122.
79. ДАХМО. – Ф.3. Оп.2. Спр.73.
80. ДАХМО. – Ф. 591. Оп. 2. Спр. 66.
81. ДАХМО. – Ф.685. Оп. 2. Спр.2.
82. ДАХМО. – Ф.685. Оп. 2. Спр.
83. ДАХМО. – Ф.115. Оп.1. Спр. 2026.
84. ДАХМО. – Ф.115. Оп.1. Спр. 2042.
85. Там саме.
86. ДАХМО. – Ф.241. Оп. 1. Спр.1098.
87. ДАХМО. – Ф.241. Оп. 1. Спр.1181.